

ОДРЕЂИВАЊЕ НУЖНОГ ДЕЛА У ВЕЗИ СА ОДРИЦАЊЕМ ПОЈЕДИНИХ НУЖНИХ НАСЛЕДНИКА ОД НАСЛЕЂА

1. — Оставилац је умро 1953 и оставио четири наследника који имају право на нужни део. Он је тестаментом сву своју имовину завештао свом праунуку. Три нужна наследника признали су важност тестаamenta и нису тражили за себе ништа из заоставштине, а тужила је, као четврти нужни наследник, тужила тестаменталног наследника и на име свог дела тражила 1/2 оставиочеве имовине.

Окружни суд је усвојио тужбени захтев а Врховни суд је потврдио ту пресуду из следећих разлога:

„Правилно је становиште Окружног суда да нужни део наслеђа тужиље износи половину оног дела који би део добила као наследник да није било тестаamenta. Приликом одређивања нужног дела Окружни суд исто тако правилно је узео — с обзиром да остали нужни наследници нису за себе тражили ништа из заоставштине — да тужила као кћи и законски наследник оставиоца има право на 1/2 целокупне заоставштине и да та половина претставља њен нужни део. То произилази из чл. 31 закона о наслеђивању који је категоричан у томе да нужни наследници имају право на нужни део и да им се тај део ничим не може повредити, а да оставилац може располагати по својој вољи само остатком заоставштине преко тог нужног дела. То значи да у случају неприхватања или одрицања једног нужног наследника од наслеђа, његов део припада осталим нужним наследницима. У противном, када би се прихватило тумачење жалбе, неприхватањем наслеђа од стране једног нужног наследника, умањено би се нужни део а увећао расположиви део а тиме би био повређен напред наведени законски пропис”.

(Пресуда Врховног суда Народне Републике Србије Гж. 794/55 од 8 децембра 1955.).

Ова пресуда је донета у складу са гледиштем које је у погледу чл. 31 закона о наслеђивању заузето на састанку судија Савезног врховног суда и претседника врховних судова народних република и Аутономне покрајине Војводине, одржаном јуна 1955, које гласи:

„У вези с овим прописом дискутовало се о проблему прираштаја на случај да се један од наследника нужних одрекао наслеђа. Оставиоцу су остављене законске странице располагања на тај начин, што се његова имовина дели на расположив део и нужни део. Нужним делом он не може располагати. То је апсолутна одредба и тестамент, уколико захвата нужни део, нема вредности. Нужни део се узима глобално а не у деловима појединих наследника. Делови појединих наследника су, разуме се, обухваћени глобалном количином, али у односу на право располагања тестаментом одлучан је нужни део узет глобално. Он мора остати нужним наследницима. Према томе, одрицањем једног од нужних наследника не расте расположиви део и доследно томе акресцендија (прираштај) наступа у корист законских наследника“.

2. — Сматрам да ово схватање није правилно и да би код практичне примене довело до тешкоћа.

У наведеном гледишту се наглашава да оставилац нужним делом не може располагати па се каже да је то „апсолутна одредба“, да „тестамент, уколико захвата нужни део, нема вредности“ и да тај део „мора остати нужним наследницима“. Ове поставке, међутим, нису тачне. У чл. 31, ст. 1, одређено је да оставилац не може располагати нужним делом. Међутим, санкција ове забране по закону о наслеђивању није да такво располагање не производи никакво правно дејство, да је апсолутно неважеће, тј. ништаво, већ само да се може побијати од лица чија су права тим располагањем повређена (чл. 39 и 45). Право на нужни део се у теорији назива императивно законско наслеђивање. Међутим, оно је императивно само за оставиоца, јер он мора нужним наследницима оставити одређени део заоставштине, односно они тај део наслеђују и против његове воље, али то право није императивно и за нужне наследнике, јер они не морају тражити свој нужни део већ могу поштовати последњу вољу завештаоца. Ако нужни наследници не буду тражили смањење располагања тестаментом, односно свој нужни део, остаће тестамент и поклони учињени за живота оставиоца у пуној важности. То значи да ће бити пуноважно располагање завештаоца не само са расположивим делом већ и са нужним делом.

3. — Закон о наслеђивању ни једним прописом не одређује да је нужни део одређен глобално. Закон у чл. 31 говори о делу заоставштине који се зове нужни део и о расположивом делу заоставштине, али их не одређује неким сразмером према целини, већ само одређује колики је нужни део појединих наследника, а тај део одређује према оном делу који би сваком поједином наследнику припао по законском реду наслеђивања.

Обично се каже да нужни део износи $1/2$ или $1/3$ обрачунске вредности заоставштине. Ово је тачно ако су нужни наследници само потомци и брачни друг оставиоца или оба родитеља. Међутим, ако су нужни наследници брачни друг и оба родитеља оставиочева њихов укупан нужни део износи $5/12$. Исти је случај и ако је један од родитеља умро без потомства. Ако су нужни наследници брачни друг и један родитељ оставиоца, док је други родитељ умро и оставио потомке, нужни део износи $1/3$ обрачунске вредности заоставштине. Ако су нужни наследници брачни друг и један родитељ, док је други родитељ умро и оставио двоје деце од којих је једно нужни наследник, јер је трајно неспособно за рад и нема средства за живот, онда нужни део износи $3/8$. Ако је нужни наследник само један родитељ, док је други родитељ умро али је оставио потомке а оставилац није оставио брачног друга, нужни део износи $1/6$ заоставштине. Ако узмемо овакве примере за даље претке нужни део као целина може бити још разноликији.

Једноставно је рећи, ако је реч о нужним наследницима из првог наследног реда, да је нужни део одређен глобално и применити установу прирашћивања, јер овде нужни део износи $1/2$ обра-

чунске вредности заоставштине без обзира на број нужних наследника и јер се нужни наследници поклапају са законским наследницима. Међутим, ово је немогуће за нужне наследнике из осталих наследних редова. Ту је реч о нужним наследницима разних линија, лоза и степена, а у оваквом случају прирашћивање може да се врши првенствено међу наследницима исте лозе, линије и степена сродства без обзира да ли су они нужни или само законски наследници. На пример, законски наследници су брачни друг, један родитељ и деца другог родитеља, од којих су само брачни друг и један родитељ нужни наследници. Укупан нужни део у овом случају износи $\frac{1}{3}$ заоставштине. Ако се један нужни наследник „одрекне” нужног дела, према наведеном схватању његов део треба да прирасте законским наследницима. Дакле, ако се брачни друг одрекне нужног дела, остају као законски наследници један родитељ на $\frac{1}{2}$ и деца другог родитеља на $\frac{1}{2}$ заоставштине. Стога нужни део родитеља износи $\frac{1}{6}$ заоставштине а то је сада и тзв. глобални део. Ако се одрекне један родитељ, остају као законски наследници брачни друг на $\frac{1}{2}$ и деца другог родитеља на $\frac{1}{2}$. Према томе, нужни део брачног друга износи $\frac{1}{4}$, а то је сада тзв. глобални део. Из овога се види да се и одређивањем нужног дела према наведеном схватању тзв. глобални нужни део смањило а самим тим повећао расположиви део. У првом случају повећао се нужни део родитеља али му није прирастао цео нужни део нужног наследника који се одрекао. У другом случају нужни део брачног друга остао је непромењен, дакле, није било прираштаја у његову корист.

4. — Појмови „одрицање од наслеђа“ и „неприхватање наслеђа“ нису истоветни. Закон о наслеђивању не употребљава израз „неприхватање наслеђа”. Одрицање може бити само изричито и то дато у изјави пред оставинским судом или сваким среским судом (чл. 221). „Неприхватање”, међутим, може да значи или да је дата изричита изјава пред судом да наследник не прима — не прихвата наслеђе, у ком случају би се могло, мада дословно не одговара пропису чл. 221, ст. 3, протумачити као одрицање од наслеђа, или да значи пасивно држање наследника, тј. не давање никакве изјаве, недозаказ на рочиште за расправљање заоставштине, нерасполагање заоставштином. Ово друго „неприхватање” наслеђа од лица које је позвано на наслеђе не може имати исте последице као одрицање. Напротив, овакво држање позваног наследника до свршетка расправе заоставштине има за последицу да се наследник више не може одрећи наслеђа (чл. 136, ст. 1), те да постаје наследником по сили закона (чл. 135, 218 и 220, ст. 3). Ово значи да за прелазак заоставштине на позване наследнике није нужна изјава о примању наслеђа, а са друге стране да је одрицање законског и тестаменталног наследника, који су позвани на наслеђе, нужно ако они не желе да постану наследници.

О неприхватању наслеђа и о одрицању од наслеђа може се говорити само код оних лица која су позвана на наслеђе било по тестаменту било по закону ако нема тестаментa. Само у том случају се може говорити да део тестаменталног наследника који се одрекао наслеђа припада оставиочевим законским наследницима (чл. 142) и да део законског наследника који се одрекао наслеђа само у своје име наслеђује се као да је тај наследник умро пре оставиоца (чл. 143). Онај ко није позван на наслеђе нема чега ни да се одриче. Кад постоји пуноважан тестамент, законски наследници нису позвани на наслеђе, нема чега да се одричу, па њихово одрицање у том случају нема последица из чл. 143.

„Одрицање“ нужног наследника од нужног дела наслеђа никако не може имати значај одрицања од законског наслеђа. Ова изјава може само да значи да нужни наследник неће да користи право које му даје чл. 45 и 46, тј. да неће тражити смањење располагања тестаментом и враћање поклона којима је повређен нужни део. У случају када је тестаментом расположено целом заоставштином, наследник не може ни да се одрекне наслеђа на основу закона, јер по томе основу није ни позван на наслеђе. Не може се претпостављати да би се он одрекао наслеђа и у случају законског наслеђивања, тј. да он у том случају не би постао наследник, дакле, не може се искључити претпоставка која је по чл. 31, ст. 2, одлучна за одређивање нужног дела сваког нужног наследника.

У случају када постоји тестамент ни нужни наследници нису позвани на наслеђе, све док не буде искључено дејство тестаментa као јачег основа за наслеђивање, тј. док не буде извршено смањење тестаменталних располагања. Стога у овом случају, не прихватање наслеђа, надавање никакве изјаве, пасивно држање нема за последицу аутоматско наслеђивање, постојање наследником по сили закона.

5. — С обзиром на све што је горе речено нема потребе за посебним појмом „одрицања нужног наследника од наслеђа“, па закон и не доноси прописе о овом одрицању ни о последицама истог. Међутим с обзиром да нема посебних прописа о томе, поставља се питање да ли се прописи о одрицању од наслеђа, који су одређени за тестаменталне и законске наследнике, односе и на нужне наследнике. Ако анализирамо те прописе од чл. 136 — 143, видећемо да се ови прописи не односе на „не тражење“, „не прихватање“ па ни на „одрицање“ од нужног дела, изузев оних прописа који имају општи значај, тј. не важе само за одрицање од наслеђа већ од сваког права уопште (на пример, опозивање изјава, побиијање изјаве изазване принудом, претњом или дате услед преваре или у заблуди). Тако се нужни наследник може одрећи нужног дела не само до свршетка расправе заоставштине већ све док му то право не застари, ако га догле није остварио; ако се одрекну наслеђа сви нужни наследници који припадају најближем наследном реду у тренутку смрти оставиоца, неће стећи право на нужни део наследници следећег наслед-

ног реда; нужни наследник који је располагао заоставштином, не мора да тражи смањење тестаменталних располагања; нужни наследник не мора да тражи цео свој нужни део већ може, на пример, тражити смањење тестаменталних располагања а не и враћање поклона којима је такође повређен његов нужни део, или не мора тражити смањење тестаменталних располагања према свима тестаменталним наследницима.

Остаје да се објасни примена чл. 143 на нужног наследника. Према овом члану део законског наследника који се одрекао наслеђа само у своје име, наслеђује се као да је тај наследник умро пре оставиоца. Аналогно томе, ако се законски наследник одрекао без овог ограничења, тј. у име својих потомака, сматра се да су како наследник који се одрекао тако и његови потомци умрли пре оставиоца. Из овог правила се изводи и право прираштаја.

Важи ли ово правило и за нужног наследника? Ако хоћемо да га применимо, онда треба да га применимо доследно без обзира да ли се наследник одриче само у своје име или без овог ограничења, као и без обзира да ли се одриче један или више наследника па и сви нужни наследници. Значи, ако се један нужни наследник одрекне нужног дела у своје име, требало би сматрати да је умро пре оставиоца па да нужним наследницима постају његови потомци (ако улазе у ред нужних наследника). Или, ако се нужног дела одрекне једини син оставиоца без ограничења, требало би сматрати да су и он и његови потомци умрли пре оставиоца, те да у том случају родитељи оставиоца постају нужни наследници. Ово би, међутим, било у супротности са одредбом чл. 30, ст. 3, да су лица набројана у овом члану нужни наследници, када су по законском реду наслеђивања позвана на наслеђе. Свакако не би било оправдано да се у случају ако се, на пример, од два нужна наследника један одрекне нужног дела примени одредба чл. 143, а ако се оба одрекну да се не примени.

Ово значи да не можемо доследно чл. 143 применити на одрицање нужних наследника. Поставља се онда питање одакле ћемо извести правило о прирашћивању другим нужним наследницима дела нужног наследника који се одрекао, ако искључимо примену чл. 143 на нужне наследнике?

6. — Немогућност концепције о глобалном нужном делу и обавезном припадању истог у целини нужним наследницима, који траже нужни део, као и немогућност прирашћивања дела нужних наследника који се одричу у корист осталих нужних наследника долази до изражаја и у случају, ако су између више наследника, неки за живота примили неки део имовине оставиоца, мањи од њиховог нужног дела, али не траже допуњу нужног дела, па се на расправи изричито „одричу наслеђа”. Оно што су они примили није наслеђе већ поклон и узима се по чл. 33, ст. 4, у обзир приликом утврђивања вредности заоставштине. Неправилно би стога било да се они не узимају у обзир приликом утврђивања нужних делова (тј. да се сматра као да су умрли пре оставиоца), јер би се у том случају могло

десити да нужни део нужног наследника који тражи нужни део изнесе више него што би износио његов законски део наслеђа када не би било тестаментa. Стога ова разлика, коју ови нужни наследници не траже на име допуне нужног дела, не може да прирасте осталим нужним наследницима.

7. — Постоји схватање да се нужни наследник може одрећи наслеђа у корист тестаменталног наследника и да се изјава нужног наследника да за себе не тражи ништа може према околностима случаја тумачити као намера да свој део уступи тестаменталним наследницима а коју ситуацију решава чл. 139, ст. 2. Сматрам да је ово у супротности са начелом да нужни наследник постаје наследником само ако тражи смањење располагања тестаментом и враћање поклона којима је повређен нужни део, а не може се узети да смањење располагања тестаментом и враћање поклона тражи наследник који се одриче нужног дела у корист тестаменталног наследника односно поклонопримца.

8. — Из свега наведеног произилази закључак:

Не постоји никакав глобални нужни део који апсолутно мора остати нужним наследницима. Нужни део о коме је реч у чл. 31, ст. 1, збир је нужних делова појединих нужних наследника израчунатих по ст. 2 истог члана. Остатак преко тога је расположиви део. Нужни и расположиви део постоје кад има нужних наследника по самом појму и када су нужни наследници измирени, као и када не траже нужне делове. Међутим, они се израчунавају када то макар и један нужни наследник тражи. Само нужни наследници могу тражити смањење располагања тестаментом и враћање поклона којима је повређен нужни део. То је њихово право. Од њих зависи да ли ће га користити и према коме. Одричање односно не тражење нужног дела нема утицаја на питање ко су законски наследници, односно ко би били наследници и у коме делу по законском реду наслеђивања, па не може бити ни говора о акресценцији делова којих су се одрекли нужни наследници. Треба само утврдити ко би били наследници по законском реду наслеђивања, тј. која би лица била позвана на наслеђе по законском реду наслеђивања и да ли та лица имају способност за наслеђивање, тј. да су била у животу у тренутку смрти оставиоца и да нису недостојна (чл. 130 и 131).

Може се бранити схватање да треба што више заштитити нужне наследнике. Међутим, принцип да нужним наследницима мора остати одређени глобални део као нужни део и да део нужних наследника, који не траже своје нужне делове, прирашћује осталим нужним наследницима, не може се уклопити у систем нашег нужног наследног права према коме нужни део није одређен глобално и према коме нужни наследници не стичу аутоматски, по сили закона, свој нужни део већ само када и ако изричито траже смањење тестаменталних располагања и враћање поклона.